

k některým aspektům metody fyziodetekčního vyšetření

JUDr. Josef KOHOUT

V závěru svého minulém příspěvku v tomto periodiku (číslo 3/2008), kde jsem uvedl stručné informace o metodě fyziodetekčního vyšetření (použití detektoru lži) a jejím využití v procesu objasňování trestné činnosti, jsem zmínil, že je ještě několik okruhů problémů, které by si zasloužily více pozornosti. Proto bych chtěl nyní na toto téma pokračovat a věnovat trochu více pozornosti začátkům používání této metody u nás, námitkám proti ní a pochybnostem o její „vědeckosti“, včetně názorů na teorii náhodných reakcí vyšetřovaných osob na pokládané otázky a dalším faktorům.

Používání této metody u nás

Pod stejným titulkem jsem v minulém příspěvku zmínil, že informace o „detektoru lži“ se u nás poprvé v odborném tisku objevila roku 1937 v článku dr. Karla Kenta ve třetím čísle časopisu Československý detektiv. Poté se útržkovité informace objevují až v 50. letech minulého století v souvislosti s informacemi o tzv. McCarthyho zákonech a používání těchto metod v boji proti „neamerické činnosti“ v USA. Ucelenější informace o této problematice se však u nás objevuje až v roce 1966 v monografii „Výslech a psychologie“ autorů Matiašek a kol.¹⁾

Významným mezníkem v používání metody fyziodetekčního vyšetření se stal rok 1969, kdy odborníci z oblasti policie, práva a dalších oborů došli k závěru, že polygrafické metody jako kriminalistický prostředek jsou v zahraničí již běžně využívány a to svědčí o jejich prospěšnosti v procesu objasňování trestné činnosti. V souladu s tehdejšími názory však konstatovali, že zahraniční, zejména „západní“ zkušenosti nelze šablonovitě, nekriticky přejímat. Tato diskuse v odborných kruzích vyústila v září roku 1969 v „Projekt základního výzkumu možností využití polygrafu v kriminalistice“ schválený vědeckou radou Ústavu kriminalistiky Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze a zástupci tehdejšího Kriminalistického ústavu Federální kriminální ústředny.

Na řešení tohoto výzkumného úkolu, který byl rozvržen na dobu 10 let, se podíleli odborníci z oblasti práva, filozofie, etiky, kriminalistiky, medicíny a řady dalších vědních oborů. Výzkumný tým vedl doc. MUDr. Miroslav Dufek, CSc. (mimo jiné uznávaný soudní znalec z oboru psychiatrie). Po shromáždění a studiu v té době dosti obtížně dosažitelné zahraniční literatury započal tým s ověřováním publikovaných údajů o metodách a postupech používaných v této oblasti. Vlastní výzkum byl rozdělen do několika postupových fází, ve kterých se zvyšovala náročnost ověřovaných předpokladů.

V první fázi bylo postupně provedeno osm bloků pokusů. Zde je třeba zmínit, že v úvodních fázích výzkumu byl zkoušen i elektroencefalograf ke snímání změn aktivity mozkových proudů projevujících se jako reakce na pokládané otázky²⁾. Výsledky však byly neprůkazné, a proto byl dále používán opět detektor snímající „klasické“ hodnoty, to je změny dechové frekvence, krevního tlaku a tepu a kožního odporu.

V prvním bloku pokusů byl prováděn číslicový test, v němž měli jednotliví respondenti³⁾ za úkol si zvolit číslo z nabídnuté číselné řady a toto zatajit. Úkolem examinátora bylo pomocí pokládaných otázek a reakcí, které byly z povrchu respondentova těla snímány a zaznamenány, zjistit číslo, které si respondent zvolil (technika číselných testů jako varianta testu stimulačního je používána dodnes).

V dalším bloku si měl respondent zvolit a podrobně si prohlédnout jeden ze šesti předložených předmětů (zapalovač, tužka, cigarety apod.), zapamatovat si jeho podrobnosti a toto se snažit před examinátorem zatajit. Úkolem bylo zjistit, který předmět si respondent vybral.

Cílem třetího bloku bylo pomocí polygrafu zjistit mezi deseti křestními jmény jméno osoby, ke které má respondent nějaký citový vztah. Jednalo se nejčastěji o křestní jméno matky, manželky nebo přítelkyně, případně i dcery (seznam osob spolu s respondentem sestavila nezúčastněná osoba).

Další blok byl variantou testu předchozího, byla však použita jiná metoda tvorby a řazení otázek. Účelem bylo ověřit validitu tohoto testu v jiných podmínkách a v jiné logice jeho sestavování.

Úkolem pátého bloku pokusů bylo zjistit místo v předem určené místnosti (jednu z 20 nabídnutých možností), kam respondent bez vědomí examinátora uschoval láhev vína. Jestliže se examinátorovi podařilo láhev najít, byla jeho, jestliže ne, dostal ji respondent (konečně pořádná motivace - pozn. autora).

Šestý blok byl modifikací fáze předchozí, kdy respondentovi byla k uschování předána zbraň, kterou byl spáchán velmi závažný trestný čin (byla k tomuto účelu vypůjčena z kriminalistického muzea). Tento způsob vycházel z předpokladu, že u respondenta tato skutečnost vyvolá vyšší emocionální odezvu. Místo úkrytu si osoba mohla vybrat z nabídnutých variant. Skutečné místo uschování zbraně bylo ověřováno až po vyhodnocení výsledků vyšetření.

Účelem sedmého bloku experimentálních vyšetření bylo zjistit, zda respondent zná některou z osob na předkládaných fotografiích. Fotografie byly při přípravě experimentu voleny tak, aby respondent znal pouze jednu z uvedených osob, a jeho úkolem bylo to zatajit. Tato série byla prováděna ve dvou variantách, kdy v první variantě měl respondent za úkol odpovídat na předkládané otázky a v druhé variantě neměl na pokládané otázky a předkládané fotografie odpovídat, pouze se na ně dívat (takzvaná metoda tichých odpovědí, kdy osoba nereaguje verbálně, pouze jsou sledovány a vyhodnocovány její fyziologické reakce).

Závěrečný, osmý blok pokusů byl zaměřen na zjištění slova, které si z deseti nabídnutých respondent vybral a které také bez přítomnosti examinátora sám napsal (varianta již zmíněného číslicového testu).

K tomu, kdo byli respondenti - dobrovolníci - kteří se řešení výzkumného úkolu účastnili, uvádí Dufek, že například v prvním bloku: „...skupinu tvořilo třicet osob mužského pohlaví, dobrého zdravotního stavu, ve věku 26 až 40 let. Jednalo se o studenty dálkového studia PF UK, kteří již v minulosti získali informace o polygrafu. Devět ze zkoumaných osob bylo již v minulosti vyšetřováno polygrafem (v rámci jiných experimentů), 14 ze zkoumaných osob tyto experimenty již předtím pozorovalo, zbývajících 7 zkoumaných osob se seznámilo s problematikou polygrafu na základě získaných poznatků z oblasti soudní psychiatrie, kriminalistiky, event. na základě dostupné vědecko-populární literatury^(A).

Výsledky prvního bloku experimentu byly shrnuty do následující tabulky⁵⁾:

série počet jednoznačně určeno určeny dvě možnosti neurčeno nelze hodnotit

	<i>osob</i>	<i>osob</i>	<i>% osob</i>	<i>% osob</i>	<i>% osob</i>	<i>% osob</i>				
1	30	25	83,3	3	10,0	2	6,6	-	-	
2	20	18	90,0	-	-	2	10,0	-	-	
3	10	10	100,0	-	-	-	-	-	-	
4	20	17	85,0	3	15,0	-	-	-	-	
5	50	42	84,0	-	-	5	10	3	6,0	
6	10	9	90,0	1	10,0	-	-	-	-	
7	9	9	100,0	-	-	-	-	-	-	
8	10	10	100,0	-	-	-	-	-	-	
celkem	159	140	88,1	7	4,4	9	5,6	3	1,9	

Výsledky první části výzkumu komentoval vedoucí týmu Dufek následovně: *“Do této doby se světová literatura koncentruje hlavně na problematiku polygrafického ověření výpovědi. V důsledku tohoto pojetí je většinou sporné, jaký je důkazní charakter takového zjišťování pravdivosti výpovědi a zda je toto zkoumání vůbec přípustné. Pokusili jsme se koncentrovat na jiné možnosti použití polygrafu ve snaze vyzkoušet jeho vhodnost pro vybrané činnosti takticko-kriminalistické. Takové použití by se neprovádělo za účelem využití výsledků zkoumání jako důkazu, takže event. chyba nebo nedůkladnost zkoumání by žádným způsobem nebyla na újmu podezřelému, ale polygrafické vyšetření by mohlo být s úspěchem využito v činnosti vyšetřovacích orgánů... Cílem našeho experimentu bylo, mimo jiné, potvrzení vhodnosti polygrafu při programování domovní prohlídky.”⁶⁾*

V pokračování výzkumu bylo již přistoupeno k provedení fyziodetekčních vyšetření u takzvaně „ostrých případů“, kdy byly respondenty, studenty dálkového studia PF UK (policisty přímo z výkonu služby) vytipovány případy z praxe, které byly označeny jako vhodné k experimentálnímu provedení vyšetření. Důsledně byla dodržována základní podmínka provedení polygrafického vyšetření, to je dobrovolnost účasti vyšetřované osoby, potvrzená jejím písemným souhlasem. Výsledky vyšetření nebyly po vyhodnocení sdělovány policistům, kteří na případu pracovali, ale byly konfrontovány až s výsledky probíhajícího objasňování věci a v konečné fázi s výsledky zjištěnými policejním vyšetřováním shrnutými do návrhu na podání obžaloby. Po ověření, že výsledky získané polygrafickým vyšetřením

odpovídají skutečnostem zjištěným policejním objasňováním věci, bylo doporučeno zavést tuto metodu do rutinní policejní praxe.

Pro zajímavost je možno uvést, že v letech 1973-1975 byly navázány velmi úzké pracovní vztahy s obdobným pracovištěm Slezské univerzity v Katovicích, jejíž přední specialista v oblasti polygrafu nejen v Polsku, ale i v bývalé východní Evropě doc. Jan Widacki absolvoval v té době v Ústavu kriminalistiky PF UK tři dlouhodobé odborné stáže a podílel se na plnění tohoto výzkumného úkolu.

Výzkumný úkol byl s předstihem splněn již v roce 1977 a uzavřen rozsáhlou, téměř 700stránkovou pětisvazkovou zprávou pod názvem „Možnosti využití polygrafických metod v kriminalistice“. Zpráva obsahovala nejen podrobný popis prováděných výzkumů a jejich výsledků získaných plněním výzkumného úkolu započatého v roce 1969, ale i závěry předchozích experimentů prováděných s předstihem již od roku 1966.

V srpnu 1978 bylo náměstkem MV ČSSR rozhodnuto zřídit v tehdejší Sboru národní bezpečnosti pracoviště pro fyziodekci a plně ho personálně, materiálně-technicky a prostorově vybavit. Základními úkoly mělo být řešení vědecko-výzkumných úkolů v oblasti polygrafického vyšetřování ve spojitosti s výzkumem stresu v hlasové mimice a provádění fyziodekčních vyšetření pro potřeby policejní praxe. Pracoviště mělo být zřízeno v tehdejší Kriminalistickém ústavu Veřejné bezpečnosti Federální správy Veřejné bezpečnosti v Praze.

Projekt se začal ještě téhož roku naplňovat a pracoviště fyziodekce se přesunulo z Ústavu kriminalistiky PF UK do tehdejšího I. odboru Kriminalistického ústavu Veřejné bezpečnosti. Již od počátku roku 1981 začalo pracoviště plnit požadavky na provádění fyziodekčních vyšetření. Vzhledem k potřebě publikování tohoto stavu byla v čísle 5 ročníku 1981 Odborných sdělení Kriminalistického ústavu VB FS VB vydána základní informace o možnostech fyziodekčního vyšetření pro potřeby bezpečnostní praxe. Tím začala éra praktického využívání fyziodekčního vyšetření pro potřeby orgánů činných v trestním řízení u nás. Kriminalistický ústav se tak stal jediným pracovištěm provádějícím fyziodekční vyšetření v rámci Československa.

Tím také začíná novodobá historie používání metody fyziodekčního vyšetření v rutinní policejní praxi. V průběhu následujících let došlo v důsledku několika reorganizací k přesunům pracoviště fyziodekce ve struktuře Kriminalistického ústavu Praha a vzhledem k době, po kterou pracoviště existuje, i ke změnám v personálním obsazení. Přesto má

dodnes pracoviště fyziodetekce stále své místo v organizačním schématu Kriminalistického ústavu Praha Policie České republiky.

Námitky proti metodě fyziodetekce

Jak jsem již zmínil ve svém minulém příspěvku, od počátku jsou s detektorem lži spojovány i námitky týkající se **nespolehlivosti či nevědeckosti fyziodetekční metody**. Cílem je pravděpodobně snaha o vyvolávání určité nedůvěry k ní jak ze strany odborné veřejnosti (včetně častých poukazů na judikáty), tak ze strany veřejnosti laické.

V minulosti (v 50. a 60. letech minulého století) se tyto námitky často vyskytovaly a byly možná i částečně oprávněné tím, že v té době ještě nebyly vybudovány dostatečné vědecké základy ani nebyla k dispozici přesná a spolehlivá technika a definovány objektivní metody provádění fyziodetekčního vyšetření⁷⁾.

Zpochybňování jejich hodnověrnosti některými autory vedlo dokonce až k tvrzením, že *"...právě interpretace polygrafického záznamu, kdy se posuzuje pravda či lež, je místem, kde se ztrácí vědecký charakter této metody..."*⁸⁾. Spolehlivost této metody skutečně nedosahuje 100 %, ale zde se nabízí citace doc. Widackého, že *"...žádný důkazní zdroj, žádný důkazní prostředek není nadán a priori zárukou stoprocentní spolehlivosti. Také takové tradiční důkazy, jako je např. písmoznalecká expertiza nebo výpovědi svědků, mohou být ovlivněny úmyslem nebo omyly, a přesto nikdo nepochybuje o jejich přípustnosti a užitečnosti pro trestní řízení."*⁹⁾. Na podporu své myšlenky ještě uvádí další argument: *"Metodologie přírodních věd, založená na induktivních postupech shromažďování informací, uznává pravděpodobnostní usuzování jako adekvátní metodu poznání objektivní reality"*.

To je však již historie, od té doby prodělala jak humanitní část fyziodetekce, psychologie a fyziologie, tak i technická stránka této metody výrazný pokrok, takže tyto námitky jsou již v současné době liché. Je možno říci, že v současné době je problémem fyziodetekce stránka právní. Proces snímání a záznamu změn fyziologických hodnot z povrchu lidského organismu není už zpochybňován, ale problémem, o němž se stále diskutuje, je lidský faktor, a tím je interpretace výsledků a závěry z ní vyvozené. Zde se nabízí závěr, že je-li v trestním řízení přípustné uznávání jiných přírodovědných disciplín, musí být uznána i metoda fyziodetekce, která z přírodovědných základů prokazatelně vychází také.

Dosti často se objevují argumenty, že výsledky fyziodetekčního vyšetření nelze použít jako důkaz v trestním řízení, neboť existují osvědčené **způsoby a metody jeho oklamání**. Ze

své praxe však musím říci, že jsem se v dostupné literatuře (podotýkám odborné) nesetkal s konkrétními a zejména prakticky ověřenými informacemi o takovýchto postupech (je však ale logické, že pokud takové metody a postupy existují, nikdo se s nimi nebude chlubit). Naopak se těmito „zaručenými“ metodami přímo hemží různé špionážní romány, případně „paměti“ bývalých špiónů. Netvrdím, že neexistují minimálně pokusy a snahy takové metody požívat, časté jsou například rady „připínáčku v botě“, kdy je úmyslně vyvolávána bolest, která „přehluší“ snímané fyziologické reakce, či vyvolávání intenzivních „sexuálních“ vzpomínek. Takovéto aktivity mohou sice vnést určitý „zmatek“ do záznamu snímaných fyziologických hodnot, ale zkušený pracovník po několika položených otázkách a takovýchto zaznamenaných reakcích pozná, „že něco není v pořádku“ a upozorní osobu na její nestandardní chování. Ze zkušenosti vím, že osoba v takovém případě svých „experimentů“ obvykle velmi rychle zanechá.

V literatuře jsou sice popisovány snahy (pouze teoreticky) úmyslného ovlivnění snímaných fyziologických hodnot například pomocí navození stavu vědomé relaxace. Osoby znalé těchto technik se buď snaží volným úsilím utlumit emoční reakce a zabránit jejich zaznamenání, nebo se naopak snaží o vědomé vyvolání takovýchto reakcí na pokládané kontrolní nebo srovnávací otázky. Takového stavu jsou však podle některých pramenů schopny docílit například osoby znalé speciálních metod jógy. Je zde také obvykle konstatováno, že tyto metody jsou poměrně málo účinné a sniží správnou interpretaci záznamu vyšetření zanedbatelným způsobem. Zde si dovoluji poznámku, že jsem přesvědčen o tom, že osoby, které se opravdově věnují józe a jsou schopné ovlivnit své fyziologické reakce takovýmto způsobem, mají systém pojmů a hodnot na takové úrovni, že je velice nepravděpodobné, že by se ocitly na „křesle detektoru lži“, neboť jejich životní styl prakticky vylučuje jakoukoli jejich aktivní účast v trestné činnosti.

V této souvislosti je však třeba také zmínit uváděné možné vlivy sugesce a hypnózy¹⁰⁾ u „klientů“ podrobujících se fyziodefektnímu vyšetření. V souvislosti s obvykle velmi závažnými případy kriminální trestné činnosti se zdá velmi nepravděpodobné, že by tyto metody fungovaly dlouhodobě. Jak uvádí odborná literatura, hypnóza a sugesce je využitelná k zásahům ovlivňujícím chování ve stresových situacích a k tlumení nežádoucích reakcí, ale v procesu objasňování trestné činnosti je vzhledem k časové náročnosti jejich zvládnutí podle mého názoru nepoužitelná.

Všechny tyto snahy ale nemohou dosáhnout toho, že bychom měli metodu fyziodekční vyšetření jednoznačně odmítnout. Vždyť zpochybnit i objektivní a vědecky plně podložené kriminalistické metody bylo vždy snahou pachatelů trestných činů (např. známý pokus o diskreditaci daktyloskopie pomocí otisku prstu odsouzeného ve výkonu trestu nalezeném na skle v místě vloupání do trezoru).

Diskusi také vyvolává problematika **nahodilých asociativních reakcí**. Složité psychické a fyziologické procesy v lidském organismu, na nichž je založeno fyziodekční vyšetření, však nevylučují, že některá z hodnocených fyziologických reakcí vyvolaných položenou otázkou nemusí být vyvolána pouze konkrétní otázkou, kterou se člověk cítí ohrožen a jejíž obsah podle našeho názoru přímo souvisí s objasňovanou skutečností. Hrozí zde nebezpečí, že si osoba vyloží obsah otázky v jiných souvislostech, případně si vybaví zcela nesouvisející a nahodilé vzpomínky. Možnost nahodilosti změn snímaných a registrovaných fyziologických hodnot v konkrétním fyziodekčním vyšetření a jejich možný vliv na celkový výsledek vyšetření není možno zcela vyloučit a tato skutečnost je proto také brána v úvahu při hodnocení výsledků vyšetření.

Možnost pravděpodobnosti negativního ovlivnění výsledků fyziodekční vyšetření nahodilými reakcemi vyšetřované osoby je možno prezentovat na následujících teoretických příkladech. Při sestavování otázkových sérií ke každé kritické otázce (*kritickou otázkou je otázka, která odpovídá skutečností a faktům zjištěným policejním vyšetřováním, například výsledkem svědka, ohledáním místa činu, expertizou*) přiřadíme například další čtyři otázky, které jsou pro vyšetřovanou osobu stejně pravděpodobné jako otázka kritická, ale neodpovídají skutečné situaci. Pro ilustraci je možno uvést následující příklad:

Ohledáním bylo zjištěno, že oběť vraždy pachatel zanechal na místě, kde byla později nalezena, v poloze na břiše. Otázky týkající se polohy těla oběti budou tedy například znít:

Víte o tom, že tělo paní M. M. pachatel zanechal ležet na místě, kde byla později nalezeno v poloze:

- 1. na zádech,*
- 2. na pravém boku,*
- 3. na břiše,*
- 4. na levém boku,*
- 5. v nějaké jiné poloze*

(následují další otázky týkající se například oblečení oběti, způsobu usmrcení apod.)

U osoby, která o případu skutečně nic neví, existuje teoreticky možnost náhodné reakce na kteroukoli z položených otázek. Tato reakce může být vyvolána různými, již výše vzpomínanými náhodnými vlivy, nebo asociována například nějakými vzpomínkami, kdy osoba viděla v jiné souvislosti někde mrtvé tělo v některé z uvedených poloh. Není vyloučeno, že to bylo právě v poloze na břiše a vzpomínky na tento emotivně silný zážitek vyvolají změnu fyziologických reakcí, které jsou snímány, registrovány a později hodnoceny.

Na to, jak obezřetně je třeba hodnotit výrazné fyziologické reakce na kritickou otázku, poukazují také jednoduché statistické údaje uváděné Kertészem¹¹⁾: *"Když se položí otázky obsahující pět variant, jedna pětina osob, kterým jsou tyto otázky pokládány, může při odpovědích na kteroukoli z nich reagovat nahodile. To je však u milionového města 200 000 osob. U dvou kritických otázek je však pravděpodobnost náhodné reakce na kritickou otázku již jen u 40 000 osob. Při třech kritických otázkách již jen u 8000 osob, při čtyřech u 1600 osob, při pěti kritických otázkách je pravděpodobnost nahodilé reakce již jen u 320 osob. Při šesti otázkách u 64 osob a tak dále... Toto je však jen podle teorie pravděpodobnosti".*

V této souvislosti je třeba zdůraznit slova citovaného autora *"Toto je však jen podle teorie pravděpodobnosti"*. Praxe je však trochu jiná. K tomu, abychom předešli případnému negativnímu vlivu shora uvedených faktorů na výsledek vyšetření, je třeba, aby obsah kritických otázek položených v průběhu fyziodetekčního vyšetření obsáhl pokud možno všechna závažná fakta a skutečnosti, které můžeme pro sestavení otázkových sérií využít. Jednotlivé otázkové série jsou složeny v průměru z 12 až 16 otázek, z toho 3 až 5 je otázek kritických. Ve výjimečných případech je však možno použít v jednotlivých sériích ještě více otázek kritických. Program fyziodetekčního vyšetření v průměru obsahuje kolem 12 až 15 otázkových sérií. Tento počet závisí na rozsahu informací, které o případu máme. V průběhu vyšetření je tedy vyšetřované osobě položeno kolem 50 kritických otázek. Ty z nich, které se jeví jako závažné a důležité, jsou pokládány opakovaně v jiných souvislostech a vztazích tak, aby byl co nejvíce eliminován možný vliv těchto asociativních reakcí.

Otázkové série jsou sestaveny tak, aby osoba, která nemá informace o situaci na místě činu, o jednání pachatele na místě nemohla být "vedena" k tomu, která otázka odpovídá skutečnosti zjištěné při objasňování věci a která otázka se situací na místě nesouvisí.

Pro ilustraci je možno uvést otázkové série, které byly v průběhu fyziodetekčního vyšetření položeny jednomu z podezřelých z vraždy K. F., která byla nalezena v lesním porostu na okraji města O.

Víte o tom, že tělo K. F. bylo nalezeno poblíž objektu Technických a zahradnických služeb tak, že

- 1. leželo na břiše,*
- 2. leželo na pravém boku,*
- 3. leželo na zádech,*
- 4. leželo na levém boku,*
- 5. ruce byly podél těla,*
- 6. ruce byly rozpažené,*
- 7. ruce byly nad hlavou,*
- 8. ruce byly v nějaké jiné poloze,*
- 9. nohy byly pokrčeny,*
- 10. nohy byly nataženy u sebe,*
- 11. nohy byly roztaženy,*
- 12. bylo v nějaké jiné poloze, než bylo jmenováno.*
- 13. lhal jste v některé odpovědi?*

Víte o tom, že pachatel s oblečením jmenované manipuloval tak, že

- 1. bundu vpředu rozřízl,*
- 2. bundu roztrhl,*
- 3. rozepnul zip bundy,*
- 4. košili nebo triko rozřízl,*
- 5. košili nebo triko rozepnul,*
- 6. košili nebo triko roztrhl,*
- 7. košili nebo triko vyhrnul ke krku,*
- 8. sukni úplně svlékl a odhodil,*
- 9. sukni vyhrnul do pasu,*
- 10. sukni roztrhl a odhodil,*
- 11. sukni roztrhl a nechal pod tělem ,*
- 12. udělal s oblečením něco jiného.*
- 13. lhal jste v některé odpovědi?*

V uvedených otázkových sériích, které jsou jen částí celého programu vyšetření, jsou zařazeny kritické otázky, které odpovídaly situaci zjištěné na místě. Čtenář (nepodílel-li se na objasňování tohoto případu) však neví, stejně jako každý, kdo není pachatelem, spolupachatelem, náhodným svědkem události nebo kdo nezískal tyto informace z jiných pramenů, která z otázek je kritická a která nikoli. Nastane tedy situace, kdy jeho organismus nebude reagovat specifickými fyziologickými změnami na žádnou z uvedených otázek, ve výjimečném případě na otázku, která v něm vyvolá nějakou asociativní vzpomínku – reakci. Organismus osoby, která ať již z jakéhokoli důvodu ví, které z otázek jsou kritické, bude reagovat tak, že ze záznamů jeho reakcí bude patrné, že tyto skutečnosti zná a tají je.

Další okruh argumentů "proti detektoru" má společného jmenovatele v údajném **zasahování do práv a svobod vyšetřované osoby** (ať již se jedná o osobu obviněného nebo svědka), pozornost je však soustředěna zejména na právo na obhajobu, případně na zásah do soukromí osob.

V této oblasti bývá nejčastěji upozorňováno na to, že osoba podrobující se vyšetření je zbavena práva svobodně se rozhodovat, co k dané věci dobrovolně sdělí a co zamlčí. Obviněný má totiž přímo zákonem zaručeno právo uvádět cokoli na svou obhajobu, to znamená i možnost a právo nehovořit pravdu o věcech, které by mu mohly způsobit jakoukoli újmu, pokud se ovšem při tom nedopustí trestných činů například křivého obvinění, pomluvy, poškozování cizích práv, případně dalších trestných činů. Zde je nutné opětovně upozornit na to, že osoba se vyšetření podrobuje dobrovolně (s písemným souhlasem) a podstata fyziodetekčního vyšetření je jí podrobně vysvětlena, včetně upozornění, že své reakce nebude moci vědomě ovládat. Důležité je i to, že osoba je upozorněna, že může kdykoli z vlastní vůle vyšetření ukončit bez jakýchkoli pro ni negativních následků.

K možným zásahům do soukromí je nutno ještě zdůraznit, že pokud se to bezprostředně netýká předmětu vyšetřování, nejsou přípustné otázky směřující do intimních oblastí, případně do sfér politických nebo náboženských názorů či sexuální orientace. Toto omezení je také obsahem profesního kodexu pracovníků v oboru fyziodetekce.

Odborná literatura zabývající se problematikou využití výsledků fyziodetekčního vyšetření v přípravném, případně soudním řízení se zmiňuje o tom, že v závěrech fyziodetekčního vyšetření se mohou objevovat informace bezprostředně použitelné v procesu dokazování. Někdy je jim však přisuzováno nebezpečí nižší spolehlivosti, nebezpečí

možnosti manipulace se získanými informacemi, možnost jejich úmyslného nebo náhodného zkreslení a podobně. Podle tohoto názoru zde tudíž není možnost jejich objektivního ověření a není je možno proto srovnávat s dalšími důkazními prostředky. Ani u nás nejsou k dispozici údaje o spolehlivosti jednotlivých důkazních prostředků, a tak nemůže být toto srovnání provedeno.

Jiné názory však považují validitu těchto výsledků za srovnatelnou například s obsahem výslechu svědka, neboť i svědek se může mýlit; křivá svědeckví také nejsou řídkým jevem a přesto z toho dosud nikdo nevyvodil závěr, že svědeckou výpověď je třeba vyloučit z okruhu procesních prostředků dokazování, případně zpochybnit její užitečnost pro trestní řízení.

Podle mého názoru není ani na místě námitka **psychické i fyzické náročnosti až nehumánnosti** vyšetření, neboť není možno srovnávat fyziodefekční vyšetření, které obvykle trvá kolem 120, maximálně 150 minut, a při němž osoba odpovídá na jednoduše a jednoznačně formulované otázky, se kterými je navíc předem seznámena, jen „ano“ nebo „ne“, s často mnohahodinovými psychicky náročnými a vyčerpávajícími výslechy, které nepředstavují v policejní praxi nic výjimečného.

To ale přímo souvisí s názory na konkrétní **postavení výsledků fyziodefekčního vyšetření mezi dalšími procesními metodami a prostředky**, zda sem patří či ne. Názory některých odborníků¹²⁾ nabízejí možnost posuzovat fyziodefekční vyšetření jako určitou specifickou variantu výslechu, tedy určitý druh řízeného rozhovoru. K těmto názorům může vést skutečnost, že v průběhu fyziodefekčního vyšetření jsou od vyšetřované osoby (o níž předpokládáme, že k věci má nebo může mít určitý vztah) získávány informace, které se týkají objasňovaného trestného činu nebo události. I když se takové srovnání fyziodefekčního vyšetření s výslechem nabízí, právní úprava přesně stanoví průběh, obsah a náležitosti, které musí výslech obsahovat, aby mohl být posuzován jako důkazní prostředek ve smyslu trestního řádu. Tomuto problému by však bylo asi vhodnější věnovat případně obsáhlejší pozornost v dalším příspěvku.

Pro doplnění spektra výhrad proti metodě fyziodefekce, již z dob jejího zrodu nebo krátce poté u nás, **je třeba zmínit jen zcela ojedinělé názory**, že „...jejím uplatněním v řízení by obviněný subjekt v průběhu vyšetření ztratil své postavení a stal by se pouhým objektem“¹³⁾, případně, že se jedná o „...oslabování vůle subjektu a de facto opět

o donucení.¹⁴⁾ Další vývoj a praxe však ukázaly, že se jedná o názory tak nereálné, že není třeba se k nim vyjadřovat.

Tímto příspěvkem jsem měl v úmyslu prezentovat svůj názor na některé z dosud nevyřešených a nezodpovězených problémů, které v souvislosti s fyziodetekcí ještě zůstávají k vysvětlení, ale k tomu je třeba znát názory odborníků z praxe i reakce širší odborné veřejnosti, které jsem po svém prvním příspěvku očekával. Snad tyto reakce vyvolá tento druhý příspěvek, případně i příspěvek následující, který by se měl týkat konkrétních objektivních i subjektivních vlivů a okolností, které mohou ovlivnit validitu výsledků fyziodetekčního vyšetření a zejména zjistit, jaký je mezi čtenáři tohoto periodika názor na postavení této metody v jednotlivých fázích procesu objasňování trestné činnosti.

Literatura

- 1) MATIÁŠEK, J. - BÁRTA, B. - SOUKUP, J.: Výslech a psychologie. Orbis, Praha, 1966.
- 2) DUFEK, M.: Doplnkové studijní materiály pro kriminalistický směr právnického studia. Ústav kriminalistiky PF UK Praha, 1970.
- 3) respondenty v daném výzkumu byli policisté studující Právnickou fakultu UK ve speciálním režimu takzvaného „Kriminalistického směru“
- 4) DUFEK, M. - VÁLKOVÁ, V., : K některým otázkám problematiky polygrafického vyšetřování. Československá kriminalistika, 1975, 4.
- 5) DUFEK, M.: Doplnkové studijní materiály pro kriminalistický směr právnického studia. Ústav kriminalistiky PF UK Praha, 1970.
- 6) DUFEK, M. - VÁLKOVÁ, V., : K některým otázkám problematiky polygrafického vyšetřování. Československá kriminalistika, 1975, 4.
- 7) DUFEK, M.: Příspěvek k problematice polygrafického vyšetřování. Československá kriminalistika, 1969, 2.
- 8) SOUKUP, J.: Sebeobvinění a nepravdivá doznání. 1. vyd., UK Praha 1973.
- 9) WIDACKI, J.: Diagnostická hodnota polygrafického zkoumání a její kriminalistický význam. Československá kriminalistika 1978, 2.
- 10) NAKONEČNÝ, M.: Encyklopedie obecné psychologie. Academia, Praha 1998.

- 11) KERTESZ, I.: A poligrafos vizsgálat helye a büntető eljárásban (Místo polygrafického vyšetření v trestním řízení). Rukopis monografie v přípravě tisku, 1989.
- 12) HANAUSEK, T.: Poligraf w systeme badan i czynnosci kryminalistycznych. Problemy kryminalistyki, 1975.
- 13) MATIÁŠEK, J. - BÁRTA B. - SOUKUP, J.: Výslech a psychologie. Orbis, Praha, 1966.
- 14) UMLAUF, J.: Znalecký posudek a přípravném řízení. Kriminalistický sborník 1971, 2.

Kohout, J.

K některým aspektům metody fyziodetekčního vyšetření

SOUHRN

Příspěvek navazuje na článek z čísla 3/2008, kde byly shrnuty stručné informace o metodě fyziodetekčního vyšetření (použití detektoru lži). Jsou zde uváděny podrobnosti o vývoji a používání této metody u nás, zmíněny jsou i názory na námitky proti této metodě, pozornost je věnována i teorii náhodných reakcí vyšetřovaných osob na pokládané otázky a dalším názorům zpochybňujícím možnosti použití výsledků metody fyziodetekce v procesu objasňování trestné činnosti.

Autor předpokládá další pokračování příspěvků k tomuto základnímu tématu, například k problematice objektivních či subjektivních vlivů a okolností, které mohou ovlivnit výsledky fyziodetekčního vyšetření, k profesní etice v tomto oboru, případně k dalším problémům a okolnostem fyziodetekčního vyšetření, které vyplynou z případném diskuse k této problematice.

Kohout, J.

On some aspects of the method of physiological examination

SUMMARY

This article is a follow-up to an article in the issue number 3/2008, where brief information on the method of physiological examination (using the lie detector) was summarised. Details about the development and use of this method in our country are presented here, views opposing the method are also mentioned, and attention is being paid to the theory of random reactions of examined persons to the questions asked, as well as to

other views that question the possibility of using results of this method of physiological detection in the process of elucidating criminal activity.

The author expects further continuation of articles on this basic subject, such as for example on the issue of objective or subjective influences or circumstances, which can influence the results of physiological detection, or on the issue of professional ethics in this field as well as other possible problems and circumstances of physiological detection, which might ensue from a discussion of this issue.

Kohout, J.

Zu einigen Aspekten der Untersuchungsmethode der physiologischen Detektion

ZUSAMMENFASSUNG

Der vorliegende Beitrag knüpft an den Artikel aus der Ausgabe 3/2008 an, in dem kurze Informationen über die Untersuchungsmethode der physiologischen Detektion (Verwendung des Lügendetektors) zusammengefasst wurden. Es sind Einzelheiten über die Entwicklung und Anwendung dieser Methode hier im Lande angeführt, erwähnt sind auch Ansichten zu Vorwänden gegen diese Methode, im Fokus steht auch die Theorie von zufälligen Reaktionen von untersuchten Personen auf gestellte Fragen und weitere Ansichten, welche die Möglichkeiten der Anwendung der Ergebnisse der Methode der physiologischen Detektion im Prozess der Aufklärung der Straftätigkeit in Zweifel stellen.

Der Autor nimmt an, dass weitere Beiträge zu diesem grundlegenden Thema, z.B. zur Problematik der objektiven und subjektiven Einflüsse und Umstände, die die Ergebnisse der Untersuchung mit physiologischen Detektion beeinflussen könnten, sowie zur Berufsethik in diesem Fachgebiet, bzw. zu weiteren Problemen und Umständen der physiologischen Detektionsuntersuchung, die sich aus einer eventuellen Diskussion zu dieser Problematik ergeben werden, folgen werden.